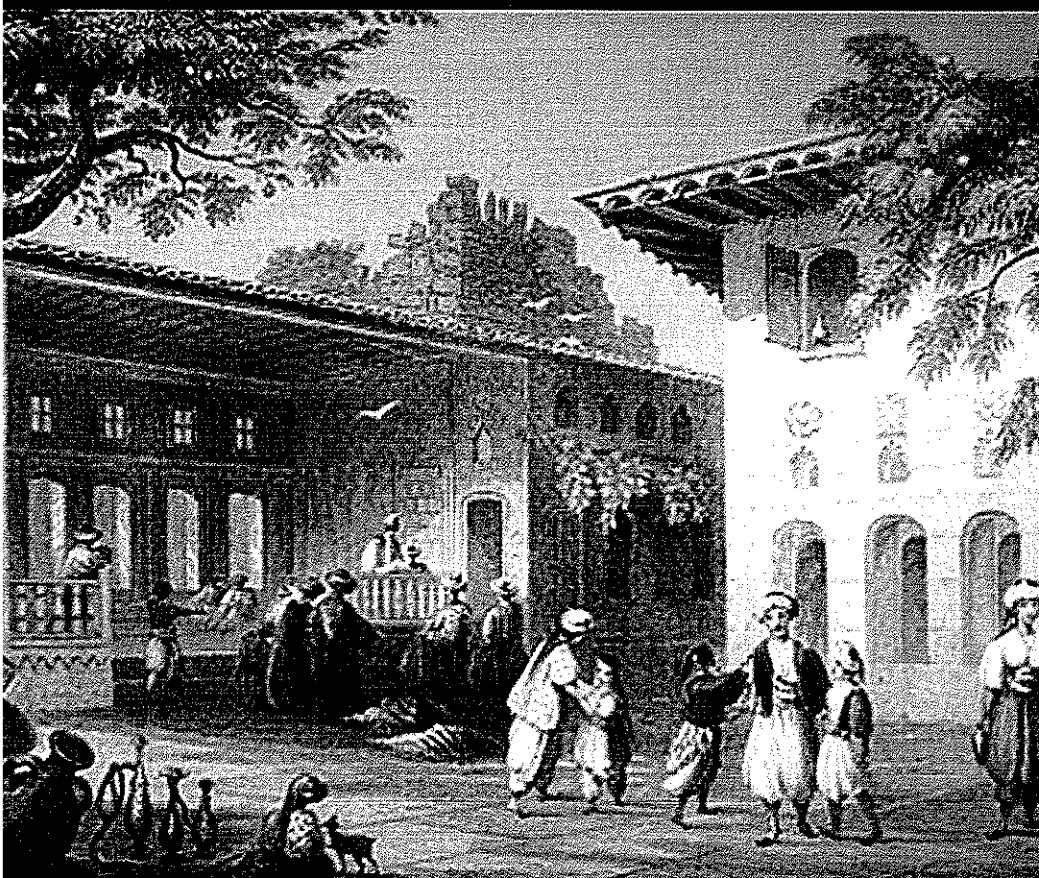
Hoşgörü Toplumunda Ermeniler

Yayına Hazırlayanlar
Prof. Dr. M. Metin Hülagü
Yrd. Doç. Dr. Süleyman Demirci
Yrd. Doç. Dr. Şakir Batmaz
Yrd. Doç. Dr. Gülbadi Alan

CİLT I

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ YAYINI-153

KİTAP ADI
Hoşgörü Toplumunda Ermeniler / Cilt 1

Erciyes Üniversitesi ©

HAZIRLAYANLAR
Prof. Dr. M. Metin Hülagü ©
Yrd. Doç. Dr. Süleyman Demirci ©
Yrd. Doç. Dr. Şakir Batmaz ©
Yrd. Doç. Dr. Gülbadi Alan ©

ISBN:
Takım No: 978-9944-976-10-7
Kitap No: 978-9944-976-11-4

İlk Basım:
Ocak 2007

Kapakta Kullanılan Gravür
William Henry Bartlett

Kapak Tasarımı
Deniz Doğan

Baskı Öncesi Hazırlık
Bilge Grafik / (352) 232 29 05

Baskı
Orka Matbaacılık / (352) 322 17 00

HOŞGÖRÜ TOPLUMUNDA
ERMENİLER
CİLT I

§

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ I. ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR SEMPOZYUMU

Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı:
Türk Ermeni İlişkileri Örneği

HAZIRLAYANLAR
Prof. Dr. M. Metin Hülagü
Yrd. Doç. Dr. Süleyman Demirci
Yrd. Doç. Dr. Şakir Batmaz
Yrd. Doç. Dr. Gülbadi Alan

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
1978

İÇİNDEKİLER

Sunuş v
Açılış ve Protokol Konuşmaları xxxvii
Açılış Oturumu xlix
Değerlendirme lxv

Dr. Abdülhamit KIRMIZI
Osmanlılık ile Milliyetçilik Arasında Hamidiye Bürokrasisinin Ermeni Memurları 69

Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI
Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı'nın Tarihi Temelleri 81

Abdullah AYATA
Anlarda Son Ermeni 89

Abdullah POŞ
XIX. Yüzyılın Sonlarında Tarsus'ta Türk-Ermeni İlişkileri 101

Doç. Dr. Abdullah SAYDAM
XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Ermeni Nüfus ve Cemaatler Arası İlişkiler 115

Dr. Abdurrahman SAĞIRLI
Ermenileri Katolikleştirme Çalışmaları ve Sonuçları Hakkında 1778 Yılında Hazırlanan Bir Rapor 145

Prof. Dr. Aftab Kamal PASHA
Ottoman - Tipu Sultan Relations: A Critical Study of The Role of
Armenian Merchants in Mysore -South India 161

Doç. Dr. Ahmet EYİCİL
Maraş'ta Türk - Ermeni İlişkileri 177

Doç. Dr. Ahmet KANKAL
Ermeni Edebiyatında Türk ve Ermeni Toplumları Arasındaki Komşuluk İlişkilerine Bakış 221

Öğr. Gör. Dr. Ahmet OĞUZ
Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Demokrasi Denemesi ve Ermeni Mebuslar 237

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖĞRETEN
Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatına Bir Örnek: Ereğli Kömür Havzası 259

Prof. Dr. Ahmet UĞUR
O Güzel Günlere Ait Birkaç Hatıra 281

Doç. Dr. Ali AÇIKEL
Tokat'ta Hukuk Alanında Türk - Ermeni İlişkileri (1770-1810) 291

Yrd. Doç. Dr. Ali BUDAK
Ermeniler'in XIX. Yüzyılda Yeni Bir Sosyal Hayat ve Edebiyatın Oluşum Sürecine Katkıları 323

Yrd. Doç. Dr. Ali Efdal ÖZKUL
XVIII. Yüzyıl Kıbrıs Ermenilerinin Sosyo Ekonomik Durumları 351

Dr. Ali İhsan KARATAŞ
Şer'iye Sicillerine Göre Tanzimat'a Kadar Bursa'nın Sosyo Ekonomik Hayatında Ermeniler 367

Yrd. Doç. Dr. Ali KAFKASYALI
Türk Âşıklık Geleneğinin Ermeni Kültürüne Etkisi ve
Yaşayan Ermeni Âşıklardan Yusuf Ohannes (Yusufi) 383

Ali ÖZUYAR
Sanat ve Musiki Alanında Türk - Ermeni İlişkileri 403

Yrd. Doç. Ayten SEZER
Türk Dostu Diaspora Ermenileri 419

Öğr. Gör. Dr. Bayram DURBİLMEZ
Kayserili Aşuğlarda Âşık Tarzı Kültür Gelenekleri 435

Yrd. Doç. Dr. Bilgehan PAMUK
XVII. Yüzyılda Erzurum Şehri'nde Uyumlu Bir Yaşam: Türk - Ermeni Birlikteliği 459

Doç. Dr. Birol AKGÜN / Arş. Gör. Metin ÇELİK / Zeynep BOYACIOĞLU
Ermeni Sorunu'nun Türk ve Ermeni Kamuoyunda Algılanışı 483

Yrd. Doç. Dr. Cafer ULU
Türk - Ermeni Sosyo Kültürel Etkileşimi: Dil ve Edebiyat Örneği 505

Okut. Cengiz KARTIN
Türk - Ermeni İlişkilerindeki Hoşgörü İklimi Çerçevesinde İhtida Hareketleri 521

Doç. Dr. Cihat GÖKTEPE
Osmanlı Dönemi ve Sonrasında Kıbrıs'ta Türk - Ermeni Münasebetleri 535

Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ
Dinî İlişkiler Bakımından İstanbul Ermeni Patrikhanesi 559

OSMANLI TOPLUMUNDA BİRLİKTE YAŞAMA SANATINA BİR ÖRNEK: EREĞLİ KÖMÜR HAVZASI

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖĞRETEN

Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
E-mail: aogretenv@yahoo.com; Tel: 0 372 257 40 10-1531

Özet

Ereğli Kömür Madeni Havzası'nda 1841 yılından itibaren düzenli kömür üretilmeye başlanmıştır. Kömür Havzası'nda işletildiği tespit edilen 390 kadar kömür madeni ocağından çoğu, çeşitli milliyet, din, mezhep ve ülkelere mensup madencilerin birbirleri ile kurdukları ortaklıklarla işletilmiştir.

Bu tebliğde, Ermeni ve Ermeni ortaklı madencilerin faaliyetlerine özellikle değinilecektir.

Giriş

Bu çalışma yapılırken öncelikle, Ereğli kömür madenlerinin idarî birimlerce tutulan yazılı kayıtlarından istifade edilmiştir. Önemli bir kısmı Zonguldak Karaelmas Üniversitesi'nde bulunan bu kaynakların yanı sıra Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) ve Türkiye Taşkömürü Kurumu Eğitim Dairesi Arşivi (TTKEDA) defter ve belgeleri ile diğer araştırma eserlerinden istifade edilmiştir.

1. Ereğli Kömür Madeni Havzası'nda Üretim

Osmanlı idaresi XVIII. yüzyılın sonlarında III. Selim devrinden itibaren kömür madenleri ile ilgilenmeye başlamıştır[1]. Batı dünyasında gerçekleşen Sanayi İnkılâbı'nın enerji kaynağının maden kömürü olması Osmanlı idaresinin kömüre olan ilgisini daha da artırmıştır. II. Mahmud devrinde Ereğli civarında sanayi ve vapur yakıtı olmaya uygun maden kömürünün bulunması kömür madenciliğini tetiklemiştir[2].

Başlangıçta Darphane-i Amire'ye bağlı olan Ereğli Kömür Havzası[3], Hazine-i Hassa'nın tesisinden (15 Haziran 1847) sonra[4] Hazine-i hassa ida-

1 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayun (HH), Belge No: 197/9882, 240/13417.

2 BOA, Y.PRK.HH., Belge No: 35/86.

3 BOA, D.DRB.İ., Belge No: 13/22, 13/27.

4 Arzu T. Terzi, Hazine-i Hassa Nezareti, TTK Yayını, Ankara 2000, s.19-21.

resine geçmiştir[5]. Ereğli kömür madenlerinin işletilmesi, üç yılı aşkın deneme üretiminden sonra, ileri gelen Osmanlı devlet adamlarının ortak sermaye ile oluşturdukları altı ortaklı Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası'na ihale edilmiştir[6].

Altı ortak ve altı hisseden oluşan kumpanya, 9 Safer 1262 (6 Mart 1846) tarihinde Padişah Sultan Abdülmecid'in katılması ile on iki hisseli ve yedi ortaklı bir şirket haline gelmiştir[7]. Vefat ve satış gibi sebeplerle kumpanya ortaklarında zamanla değişiklikler olmakla birlikte[8] kumpanyanın havzadaki kömür üretim faaliyeti havzanın idaresinin Tersane-i Amire'ye devr edildiği 1865 yılının Mart ayına kadar sürmüştür[9].

Kumpanya, üretim faaliyetlerinde işçi çalıştırmak suretiyle doğrudan rol almamıştır. Üretim işini başlangıçta, ürettikleri kömürü belirli bir fiyat üzerinden satın almak vadiyle Avusturyalı Hırvatlara yaptırmıştır. Yani üretim kumpanya tarafından taşeronlara havale edilmiştir[10]. Kumpanya ortaklarından Ahmed Fethi Paşa hazırladığı bir raporda bu üretim tarzını, *götürü usulü* olarak tanımlamıştır[11]. Bu Hırvatlar, madenlerde ilk üretimi gerçekleştirmek amacıyla, o dönemde Viyana sefiri olan Kumpanya ortağı Ahmed Fethi Paşa'nın girişimleri sonucu Avusturya'dan getirilmişlerdir (Mart 1837)[12]. İlerleyen süreçte Hırvatların yaptığı tarzda üretim yapmak isteyen daha başka yeni girişimciler olmuştur.

Kömür Havzası'nın idaresi, 1281 (1865) senesi Mart ayı başından itibaren Hazine-i Hassa adına yürütülmek üzere Tersane-i âmireye verilmiştir[13].

Kömür Havzası'nın Tersane-i Amire tarafından idare edildiği bu dönemde madenler, kumpanya döneminde olduğu gibi, madenleri işleyen madencilere mülk olarak değil, işletilmek üzere verilmiş ve buna *imal hakkı* denmiştir. 1865-1882 yılları arasını kapsayan dönemde madenciler, çıkardıkları kömürün tamamını Kumpanya döneminde olduğu gibi, Bahriye idaresinin tespit ettiği fiyat üzerinden Tersaneye satmak zorunda idiler[14].

5 BOA, Hazine-i Hassa Defteri (HHD), Defter No: 791, v.2b-3b.
6 BOA, HHD, Defter No: 790, v.1b.
7 BOA, HHD, Defter No: 790, v.6a.
8 BOA, HHD, Defter No: 238, s.20.
9 BOA, HHD, Defter No: 246, v.89b.
10 BOA, MB, Belge No: 6/91; HR.MKT., Belge No: 35/53; HHD, Defter No: 790, v.9b-10a.
11 BOA, HH.İ., Belge No: 2/24, İkinci belge.
12 BOA, HH, Belge No: 20448.A.
13 BOA, HHD, Defter No: 252, v.86a, derkenar.
14 Ahmet Ali Özeken, Zonguldak Kömür Havzası Tarihi, İstanbul 1944, s.19-20.

1883 (Malî 1299) tarihinde çıkarılan bir irade ile üreticilerin çıkardıkları kömürün % 40'ını diledikleri gibi satabilmelerine müsaade edilmiştir[15]. % 60'ını da eskiden olduğu gibi belirlenen fiyattan Tersaneye teslim etmeye devam ettiler. Piyasaya sattıkları kömür karşılığında da % 16 vergi ödemekte idiler[16].

Madenlerin Tersane tarafından idare edildiği bu dönemde madencilik faaliyetlerinde önemli gelişmeler olmuş ve çok sayıda maden ocağı açıldığından ocaklara numara verme uygulaması da bu dönemde olmuştur. Numara verme işlemine Kozlu Kılıç deresindeki ocaklardan başlanarak 33 numaraya kadar Kozlu ocaklarına, 34 numara ile başlanarak Zonguldak, sırasıyla Kilimli, Alacaağzı ve sonra Ereğli mıntıkası ocaklarına geçilmiş, toplam 188 ocağa numara verilmiştir. Bundan sonra açılan ocaklar için mevki sırası takip edilmeyip, sıradaki boş bulunan numara verilmiştir[17].

Ocakların numaralandırılmasının başladığı 1878 tarihinden Bahriye Nezareti idaresinin sona erdiği 1909 yılına kadar[18] Ereğli Kömür Madeni Havzası'nda numara tahsis edilen ocak sayısı 393'tür. Numara tahsis edilen ocaklardan sekizi faaliyete geçmeden atıl kalmıştır. Faal olarak üretim yapmış ocak sayısı 385'tir. Açılan ocaklardan ise ikisinin kim tarafından açıldığı belirlenememiştir[19].

İsimlerden yola çıkılarak yapılan tespitlere göre işletilen 385 ocaktan 123'ü ortaksız olarak Müslüman Türkler[20] tarafından, 45'i ortaksız olarak gayrimüslimler tarafından, 82'si Müslüman Türklerin kendi aralarında oluşturdukları ortaklıklarla, 43'ü gayrimüslimlerin kendi aralarında oluşturdukları ortaklıklarla, 87'si ise Müslümanlarla gayrimüslimler arasında kurulan ortaklıklarla açılmıştır. Rakamlardan da görüleceği gibi, 123 adet Müslümanların ferdî teşebbüsleriyle açtıkları ocak sayısından sonra 87

15 Özeken, a.g.e., s.20-21; Bahri Savaşkan, Zonguldak Maden Kömürü Tarihçesi, Zonguldak 1993, s.21.

16 BOA, Y.PRK.BŞK., Belge No: 16/31; ŞD.Bahriye, Belge No: 8/25.

17 Özeken, a.g.e., s.42; H. Fehmi İmer, Ereğli Maden Kömürü Havzası Tarihçesi, Zonguldak 1944, s.18; Savaşkan, a.g.e., s.19-20.

18 Gündüz Ökçün, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Maden üretiminde Türk, Azınlık ve Yabancı Payları", Prof. Dr. Yavuz Abadan'a Armağan, Ankara 1969, s.877-878.

19 Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Arşivi (ZKÜ), Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.330-336.

20 Madenciler arasında Hıristiyan Türklerin da olması bizi, *Müslüman Türk* deyimini kullanmaya mecbur etmiştir. 14 ve 350 numaralı ocakların ortağı Durmuş oğlu Pavlaki, 104 ve 186 numaralı ocakların ortağı Aslı oğlu Bodosaki, 71 ve Amasra'daki 143 numaralı ocakların ortağı Milo Şahin; 17, 71 ve 87 numaralı ocakların ortağı Karadon, Hıristiyan Türklere örnektir.

adetle ikinci sırayı Müslüman Türk-gayrimüslim ortaklığı ile açılan ocaklar oluşturmaktadır. Ortaklıklarda, Müslüman Türk unsurun gayrimüslimlerce tercih edildiği dikkat çekicidir.

2. Madencilikte Türk-Ermeni İşbirliği

Gayrimüslim madencilerden Ermenilerin durumuna gelince, açılan 385 ocaktan 41 adedi Ermeni madencilerin de içinde yer aldığı madenciler tarafından açılmıştır. Bunlardan 34'ü Müslüman Türk unsurla kurulan ortaklıklarla, 4 adedi Ermenilerin kendi aralarında kurdukları ortaklıkla ve 1 adedi de bir Ermeni madencinin ferdî girişimleriyle açılmıştır. İki ocak da, içinde Müslüman Türk, Ermeni ve diğer Hıristiyan unsurlardan madenciler olduğu halde oluşturulan ortaklıklarla açılmıştır. Ermenilerle Müslüman Türk unsur arasındaki ortaklıkların bu kadar yoğun olması, Ermenilerin kendi dindaş ve soydaşlarından çok Müslüman Türk unsura itimat ve güven duyduklarını göstermektedir. Bazı ocaklara Ermeni madenciler sonradan ortak olmuşlardır. Ermeniler, üretim aşamasındaki bu ocaklara sonradan ortak olurken de Müslüman Türk unsurla ortak olmayı tercih etmişlerdir (6, 21, 229, 370 numaralı ocaklar).

Ereğli Kömür Madeni Havzası'nda madencilik; arama tezkiresiyle başlar, üretim tezkiresiyle gelişir ve üretimle devam eder. Girişimcilerin maden arama ve işletme amaçlı müracaatlarının yer aldığı kayıtlar arasında bulunan en geniş hacimli girişim mevaliden Şükrü Efendi ve Parsih Halaçyan Efendi'nin ortaklaşa Göbi dağında 63 ocak birden açmak üzere yaptıkları girişimdir[21]. Bu girişime karşı girişimci ortaklara, idare tarafından 301-337 numaralar arısı 37 ocak numarası tahsis edilmiştir. Ancak bu numaraların üst üste tek bir ocakmış gibi değerlendirilebilmesi için madencilerle idare arasındaki anlaşma gereği tahsis edilen numaralardan 331-337 numaralar, kayıtlarda faaliyete geçmeden, atıl kalmış gibi gözükmektedir[22].

2.1. Madencilik Sektöründe Kefalet (Dayanışma Örneği)

Ereğli Kömür Havzası'nda kömür madeni ocağı işletmek isteyen madencilerden kefiller istenmiştir. Madenciler de çoğu kere kendi meslektaşlarını kefil göstermişlerdir. Genelde üç kişiden oluşan kefalet tablola-

21 ZKÜ, Madenci İsteklerini Kayıt Defteri (MİKD), Defter No: 6, 24 Nisan 1308/50, s.8.
22 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.300-336.

rı, Osmanlı toplum fertleri arasında din, mezhep ve milliyet mefhumları gözetilmeksizin bir sosyal kaynaşma, dayanışma ve yardımlaşmanın gerçekleştiğini göstermektedir. Kefaletnameler günümüzde uygulanan banka teminat mektubu hükmündedir. Bankaların bu hizmeti bir bedel karşılığı yaptığı bilinmektedir. Madencilere kefil olan kefillerin bankalar benzeri menfaat peşinde olduklarına dair bir bulguya rastlanmamıştır. Bu açıdan bu uygulama çok önemli bir yardımlaşma ve dayanışma örneğidir. Bu kefaletnameler, satış ve intikal gibi ortaklıkta ve işletme tarzında meydana gelen değişmeler halinde değişmiş ve yeni şartların gereği olarak yeniden düzenlenmiştir.

Kefaletnameler, Kömür Havzası'nda maden çıkaracak olan madencilerin maden üretimi ile ilgili hemen her türlü yükümlülüklerinin üçüncü şahıslar tarafından üslenildiğini gösteren yazılı belgelerdir. Örnek bir kefaletname şu ifadeleri içermektedir: *İşletmeci madencilerin çıkaracakları kömürü taahhüt ettikleri şartlar gereği idare tarafına teslim eyleyeceklerine ve imalâtları esnasında meydana gelecek masraflardan dolayı idare ve ameleye olan borçlarını, çıkaracakları kömürün satışından karşılayamayıp da borç açıkları zuhur ederse, açıklarının tarafımızdan tamamen ve kâmilen ödeneceğine ve maden idaresince konulmuş nizam ve usul dairesinde hareket edeceklerine kefalet-i mutlaka ile kefil ve bu konuda birbirimize karşılıklı mütekeffil olduğumuzu beyan ile mühürlendi, kefiller*[23].

2.2. Madencilik Sektöründe Ermeni Madenciler ve Birliktelik Örnekleri

6 Numaralı Ocak

Kozlu mevkii Karabayır'dadır. Kahveci Ömer Ağa tarafından açılmıştır. Ocaklara numara verme uygulamasının başladığı 1878 yılından önce açıldığı anlaşılmaktadır. Ocağı işleten Ömer Ağa, 6 Eylül 1894 tarihinde, 30 parça hisse itibar ettiği ocağın 10'ardan 20 parça hissesini Osmanlı Devleti tebasından Bolulu Serkiz Nazaretyan ve Ereğlili Mahmud Ağazade Ali Efendilere 6 473 kuruş 10'ar paradan satmıştır. Bundan sonra ocak bu üç ortak tarafından işletilmiştir. Bu işletme sürecinde ocağı işleten Kahveci Ömer Ağa, Serkiz Nazaretyan ve Mahmud Ağa zade Ali Efendi'ye Hacı Süleyman Ağa, Gerzeli Hasan Ağa, Yasaf Ağa kefil olmuşlardır[24]. Bu

23 BOA, Y.PRK.OMZ., Belge No: 3/68, Birinci belge.
24 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.4.

ocağın 1899 malî yılında elde edilen gelirinden devlete ödenen vergi 5 165 kuruş 23 paradır[25].

21 Numaralı Ocak

Kozlu Demir Yolu'nun sol tarafındadır. Murad Şaban tarafından açılmıştır. Ocaklara numara verme uygulamasının yapıldığı 1878 yılından önce açılmıştır. Murad Şaban 30 Ağustos 1883'de 40 parça hisse itibar ettiği bu ocağın 15 hissesini tüccardan Ahmed Efendi'ye, 15 parçasını da Artin Karamanyan'a satmıştır. Bu satışlarla ocak üç ortaklı hale gelmiştir. Bir süre sonra Murad Şaban'ın hissesi konusunda ihtilaf çıkmıştır. Bu ihtilaf, Aslı oğlu Bodos ve İstefan Topçuyan'ın şahitlikleri ile düzeltilmiştir[26].

Ocak, 18 Aralık 1883 tarihinde Abasızoğlu Hüseyin Efendi ve Kasap İsmail'in 18 numaralı ocağı ile birleşerek *İhsaniye Şirketi* adını almıştır. Bu durumda *İhsaniye Şirketi* 80 parça hisse itibar edilmiştir. Hisselerden 20'si tüccar Ahmed Efendi'nin, 20'si Artin Karamanyan Efendi'nin, 30'u Abasızoğlu Hüseyin Efendi'nin olmuştur. 2 Kasım 1892'de şirket ortaklarından tüccar Ahmed Efendi'nin hisselerinin tamamı borcu yüzünden satılmış ve karısı Nafia Hanım tarafından satın alınmıştır. Aynı tarihte ortaklardan Abasızoğlu Hüseyin ve Artin Karamanyan'ın da beşer hisseleri onar bin kuruş bedelle satılmış ve *İhsaniye Şirketi* direktörü Serkiz Rakıcıyan tarafından satın alınmıştır. Şirketleşmeden sonra faaliyet sahası genişletilen işletmenin kefilleri, madenciler Gerzeli Hasan Ağa, Heci oğlu Rumbaki ve Onsekizoğlu Mehmed Ağa olmuştur[27].

İhsaniye Şirketi'nin elindeki 21 numaralı ocağın 1893 senesi Martı başından itibaren bir yılda yaptığı toplam kömür üretimi 172 590 kantar[28], 1899 malî yılında[29] kazancından devlete yapılan toplam vergi ödemesi 10 573 kuruş, 1904 malî yılında 43 795 kuruş 30 paradır[30]. Bu vergi artışı, ocağın gelişmesi ve üretiminin artması demektir.

25 Türkiye Taşkömürü Kurumu Eğitim Dairesi Arşivi (TTKEDA), Matlubat Defteri Cild-i Sani 1315, s.135.

26 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.20.

27 ZKÜ, a.g.d., s.20.

28 BOA, ŞD.Bahriye, Belge No: 8/25.

29 Malî yıl, her yılın Mart ayı başında başlayan ve sonraki yılın Şubat ayı sonunda biten, devletin gelir-giderlerinin hesaplanmasında esas alınan süreç. Türkiye'de 1980'li yıllara kadar devam etmiştir.

30 TTKEDA, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1315, s.139; ZKÜ, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1320, Defter No: 98, s.93.

25 Numaralı Ocak

Bu ocak da numara uygulamasının yapıldığı 1878 yılından önce Slav-Ortodoks kültüre mensup oldukları anlaşılan Milo, Yuvan ve Kosti tarafından Kozlu'da Domuzini adındaki yerde açılmıştır. Zamanla ortaklarda değişiklikler olmuştur. 23 Ocak 1898'de gerçekleşen satışla, 35 hisseden oluşan ocağın beşte bir hissesi Ermeni Haçodor Halaçyan Efendi'ye geçmiştir. Diğer hisselerin ise 5 parçası Kosti'nin, 14'erden 28 parçası Pavlaki ve Petro'nun ellerinde kalmıştır[31]. Bu ortaklıktan sonra işletmeciler Avrupa tarzında makine ile ve kuyu usulü üretim yapacaklarını bildirerek idareden, ruhsat sahalarının genişletilmesini istemişlerdir. Bu istekleri, civarda bulunan başka madencilerin haklarına zarar vermemek şartıyla kabul edilmiştir. Kefilleri de madenci Gerzeli Hasan Ağa, madenci Şirin ve madenci Yuvan olmuştur[32].

1893 senesi Martı başından itibaren bir yılda yaptığı toplam kömür üretimi 63 810 kantar[33], 1899 malî yılı kazancından devlete yaptığı ödeme 49 470 kuruş 10 paradır[34].

38 Numaralı Ocak

1878'den önce Milo Hristo ve Ermeni Andon tarafından açılan ocağın tamamı Andon'un eline geçmiştir. Andon ocağı 40 parça hisse itibar ederek 10 parçasını 50 000 kuruşa Ermeni asıllı Gürcü Pano'ya satmıştır. Ortak olan bu iki madencinin yapacakları işletmeye madenci Musa oğlu Mehmed, madenci Coro ve madenci fabrikacı Yani kefil olmuşlardır[35].

1887 yılından itibaren Andon ve İstefan tarafından işletilen ocağın üretim seviyesi oldukça yükselmiştir. Bu malî yılda kazancından devlete ödediği vergi 109.192 kuruş[36], 1899 malî yılında ise 84 012 kuruş 10 paradır[37].

Ocak ortakları, 28 Şubat 1893 yılında 74 numaralı ocağı takviye edeceklerini gerekçe göstererek üretime son vermişlerdir[38].

31 Hisse uyumsuzluk görülmekle birlikte orjinal kayıtlarda böyle yeralmaktadır.
32 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.24.
33 BOA, ŞD.Bahriye, Belge No: 8/25.
34 TTKEDA, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1315, s.144.
35 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.37.
36 TTKEDA, Matlubat Defteri 1303, s.175, 246.
37 ZKÜ, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1305, Defter No: 72, s.188-189.
38 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.37.

70 Numaralı Ocak

Zonguldak mevkii Mağaraağzı'nda bulunan ocak, Şirinyan tarafından açıldığından onun adıyla anılmaktadır. Numarası, 1878'deki ocaklara numara verme işleminden önce açıldığını göstermektedir[39]. 1887 malî yılı kayıtlarına göre ocak Teke Halil, Ahmed ve Çoturoğlu tarafından işletilmektedir[40]. Bu durum Şirinyan'ın ocağı elden çıkardığına delâlet etmektedir.

93 Numaralı Ocak

Kilimli'de Kumtarlası adındaki yerde 1878 yılından önce Topaloğlu Bayram ve Ankaralı Kirkor (Ermeni) tarafından açılmıştır. 1887 yılında faal ocaklar arasında bulunmayan 93 numaralı ocak, 1899 yılına gelmeden bu madencilerin elinden çıkmıştır[41].

94 Numaralı Ocak

1878 yılından önce Metro, Milo ve Latin Yanko tarafından açılan ocak, Kilimli mevkiinde demir yolun sağında, Ihlamurluk adındaki yerdedir. 1887 ve 1889 malî yılında Petro ve İstefan elinde olan ocak[42], 16 Ocak 1895 tarihi itibarıyla 30 hisse kabul edilerek, 17.5 hissesi Petro'nun, 7.5 hissesi Tıngıroğlu Agop Efendi'nin, kalan 5 hissesi de Sinoplu Hasan Efendi'nin olmuştur. Kefilleri ise, madenci Nikola Krakoviç, madenci Rumbaki, madenci Gerzeli Hasan Ağa'dır[43]. 1899 yılı kayıtları ocağı büyük ortak Petro'nun adıyla anmaktadır[44].

Tıngıroğlu Agop'a ait 7.5 hisse ölümünden sonra varisleri tarafından Osmanlı vatandaşı İstefan Yorgiyadis'e satılmıştır. Satış Meclis-i Vükelâ'ca onaylanmıştır (22 Aralık 1919)[45].

166 Numaralı Ocak

Kilimli'de bulunan ocak, Boşnak Süleyman, Salih ve Sarıoğlu tarafından açılmıştır. Ocak, 10 Aralık 1887 tarihi itibariyle 20 parçası Ermeni

39 ZKÜ, a.g.d., s.69.
40 ZKÜ, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1305, Defter No: 72, s.199.
41 ZKÜ, a.g.d., s.195.
42 TTKEDA, Matlubat Defteri 1303, s.193; ZKÜ, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1305, Defter No: 72, s.224.
43 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.93.
44 TTKEDA, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1315, s.202.
45 BOA, MV, Belge No: 217/198.

David Sıvacıyan, 5 parçası Papazoğlu Marko, 5 parçası Boco'nun olduğu halde işletilmektedir. Kefilleri ise madenci Onsekizoğlu Mehmed Efendi, madenci Acente Hüseyin Efendi ve madenci Fabrikacı Yani'dir[46]. Aynı yıl Salih Efendi'ye geçen ocağın 1889 yılına gelindiğinde faaliyeti sona ermiştir[47].

174 Numaralı Ocak

Kilimli mevkiindeki ocak Hacı Ömer, Lazo, İstefan, Ankaralı Andon (Ermeni) ve Kirkor (Ermeni) tarafından ortaklaşa açılmıştır. 1878 yılındaki numaralamadan önce açılan ocak, 1887 yılında Köçekçi Marko tarafından işletilirken, 27 Aralık 1892'de tamamen Bodosaki'ye geçmiştir[48].

175 Numaralı Ocak

Kilimli mevkiinde 1878 öncesi açılan ocaklardandır. Hacı Ömer, Lazo, İstefan, Ankaralı Andon ve Kirkor tarafından ortaklaşa açılmıştır. Sonraki yıllara ait bir faaliyetine rastlanmamıştır[49].

177 Numaralı Ocak

Kilimli mevkiinde 1878 öncesi Mülazım Bey, Lazo, Hacı Ömer ve İstefan tarafından açılmıştır. 20 Aralık 1897'de 40 hisseden oluşan ocağın 10 hissesi Bolu eşrafından Taşhancızade Ali Efendi'nin, 10 hissesi Şinork Mihranyan Efendi'nin, 15 hissesi İstepan Topçuyan Efendi'nin ve 5 hissesi Papazoğlu Yazıcı İstepan Ağa'nın olmuştur. 21 Ağustos 1898'de Papazoğlu İstepan 5 hisselik payını vekili Çıkrıkçı Ahmed Efendi vasıtasıyla 5 000 kuruşa Osmanlı Devleti vatandaşı Nepani oğulları Yorgi ve Vasil'e satmış, böylece ocağın iki yeni ortağı olmuştur. Tarih 6 Ağustos 1901'e gelindiğinde bu ortaklardan Ahmed Efendi 10 hissesinden ikisini İstepan Topçuyan, üç hissesini Şinork Mihranyan, iki hissesini Nepani oğulları Yorgi ve Vasil, yarımşar hisselerini –ki toplam sekiz hisse- 100 000 kuruş karşılığı Mudurnu kazası eşrafından Kazan Camii imamının oğlu İsmail Nuri Ağa'ya

46 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.165.
47 TTKEDA, Matlubat Defteri 1303, s.200, 280; ZKÜ, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1305, Defter No: 72, s.239.
48 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.173; TTKEDA, Matlubat Defteri 1303, s.201.
49 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.174.

satıp devretmiştir. Bu ortaklarla kömür çıkarmaya devam eden ocağın kefilleri, Yuvan veledi Pavli, madenci Petro İstefan ve acente şirketidir[50].

25 Mart 1907'de de Şinork Mihranyan'ın sekiz hisse, Galata şer'iye mahkemesince düzenlenmiş vekâletname ile vekil İncisu Esavidis tarafından ocak ortaklarından Ahmed Efendi'ye 700 Osmanlı lirasına satılmıştır. Ahmed Efendi de kendisine ait 16 hisseden 10'unu ortaklardan Nuri Ağa'ya, sekiz hissesinden dördünüe İstepan Topçuyan Efendi'ye, 12 hissesinden altısını kendisine verilen vekâletname ile İstanbul'dan Aslıoğlu Avraham veledi Bodos Ağa'ya toplam 5 815 Osmanlı lirasına satmıştır. Bu yeni ortaklık durumu ile işletilen ocağa Sava Savidis Nikola, Boşnak Ali Ağazade Ali Rıza ve Durmuş oğlu Pavlaki kefil olmuşlardır[51].

Ocağın üretimle ilgili durumu ise, 1899 malî yılının ilk altı ayında kazancından ödediği vergi 8 265 kuruş, 1904 malî yılı kazancından ödediği vergi toplamı 37 381 kuruş 10 paradır[52].

Bu ortaklarla 1913'e kadar devam eden ocak, ortaklardan Taşhancızade Ahmed ve Nepani oğlu Yorgi Efendiler'in çocuksuz olarak vefatları dolayısıyla hisseleri maden idaresine intikal etmiştir. Nepani oğlu Vasil'in elinde kalan iki hisse de hissedarlardan Aslıoğlu Avraham Efendi'ye satılmıştır[53].

Daha sonra, *Taşhancı Ocağı* adıyle anılmaya başlamıştır. Ocakta Topçuyan İstepan Efendi'nin sahip olduğu 40 hisse itibariyle 12 hissesinin Osmanlı tebasından Mustafa Bey'e satışı Meclis-i Vükelâ'ca uygun bulunmuştur (4 Kasım 1917)[54]. Bundan sonrası hakkında bilgi bulunamamıştır.

217 Numaralı Ocak

Amasra mevkii Tarlaağzı'nda Çınarlık'ta Yılanlısu adındaki yerde Ohannes ve Mahat tarafından açılmıştır. 1878'den sonra açılmış olmakla birlikte hangi tarihte açıldığı kesin olarak tespit edilememiştir. Daha sonra 4 Temmuz 1896 tarihinde, Ohannes ve Mahat tarafından terk edildiği anlaşılan ocak, müzayede sonucu Ermeni Sezak Pempeciyan tarafından 1 200 kuruşa satın alınmıştır. Üretime başlayan ocağın kefilleri, madenci

50 ZKÜ, a.g.d., s.176.
51 ZKÜ, a.g.d., s.176.
52 TTKEDA, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1315, s.205; ZKÜ, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1320, Defter No: 98, s.132.
53 BOA, MV, Belge No: 176/46.
54 BOA, MV, Belge No: 210/7.

Kasap İsmail, madenci Yuvan ve madenci İhsaniye Şirketi olmuştur. Sezak Pempeciyan 28 Şubat 1901'de 60 parça hisse itibar ettiği bu ocağın 15 hissesini kendi elinde bırakırken, 15 hissesini Serkiz Rakıcıyan'a 15'ini Agop Pempeciyan'a, 7.5 hissesini Artin Pempeciyan'a ve diğer 7.5 parça hissesini Efasid Bedliyan'a devr etmek suretiyle ocağa ortak etmiştir. Bu durumda da kefilleri Petro İstefan, Gerzeli Hasan ve Abasızoğlu Hüsnü olmuşlardır[55].

229 Numaralı Ocak

Kozlu mevkii Çataldere'de Civa Matko, Gerzeli Hasan ve Ali Efendi tarafından açılmıştır. 30 Mayıs 1892 yılında yarı yarıya hisseleriyle tüccardan Ahmed Efendi ve Artin Karamanyan'ın eline geçen ocağın sonraki yılları ve üretimi hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır[56].

287 Numaralı Ocak

Kilimli mevkiinde Ayıini adındaki yerde Şükrü Efendi tarafından açılmıştır. Şükrü Efendi 1892 Kasım ayı başlarında ocağın yarısını 2 000 kuruşa Cevahircioğlu Bodosaki'ye satmış ve yarı yarıya ortak olmuşlardır. Kefilleri, madenci Onsekizoğlu Mehmed Efendi, madenci Halil Bey, madenci Hacı Galip olmuştur[57].

1893 malî yılında Şükrü Efendi ve ortaklarının işlettiği ocağın bu yıla ait toplam bir yıllık üretimi 4 830 kantar kömürdür[58].

Sınırları genişletilen ocakta satış yoluyla, Nisan 1902'de şöyle bir ortaklık ortaya çıkmıştır. 30 hisse itibariyle 10 hissesi Şükrü Efendi'nin, beşer hissesi Harafim (Ermeni) ve Dimistani Efendiler'in, 10 hissesi de Bodosaki'nin karısı Madam Mariye'nin olmuştur. Kefilleri de Gerzeli Hasan, Yuvan veledi Pavli ve Petro İstefan'dır[59].

Şükrü Efendi ve Ermeni Harafim'in elindeki ocağın 1904 yılına ait devlete ödediği gelir vergisi 63 902 kuruştur[60].

55 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.216.
56 ZKÜ, a.g.d., s.228.
57 ZKÜ, a.g.d., s.286.
58 BOA, ŞD.Bahriye, Belge No: 8/25.
59 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.286.
60 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.286; ZKÜ, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1320, Defter No: 98, s.133.

Ocak, 1908 yılında mevaliden Şükrü Efendi, Sakızlı İstavri ve Harafim tarafından işletilmektedir. Sakızlı İstavri'nin ocağa ortaklığı 31 Ocak 1906'da gerçekleşmiştir[61].

301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 322, 324, 325 Numaralı Ocaklar

Göbi dağında Boyalık adındaki yerde, Parsih Halaçyan, mevaliden Şükrü Efendi ve Mustafa Bey tarafından açılmıştır. 1898 Şubatı'ndan itibaren yarı yarıya Parsih Halaçyan ve Mustafa Beyefendi tarafından işletilmiştir[62].

Göbi dağı mevkiinde bulunan 301-330 numaralı ocaklarda ortaklığı bulunan Parsih Halaçyan Haziran 1907'de, bu hisselerini de İtalyan tebasından mühendis Nogara ve ortaklarına satarak ilişkisini kesmiştir[63].

326, 327, 328, 329, 330 Numaralı Ocaklar

Göbi dağı mevkiinde Parsih Halaçyan, mevaliden Şükrü Efendi ve Mustafa Beyefendi tarafından13 Eylül 1892 tarihinde, yarıçapı 450 metrelik bir sahada kömür çıkarmak üzere alınan ruhsatla açılmışlardır. Bir süre sonra yarı yarıya olmak üzere Parsih Halaçyan ve Mustafa Beyefendi'nin ellerine geçmiştir[64].

Göbi dağı mevkiinde bulunan 301-330 numaralı ocaklarda ortaklığı bulunan Parsih Halaçyan bu hisselerini Haziran 1907'de İtalyan tebasından mühendis Nogara ve ortaklarına satarak ilişkisini kesmiştir[65].

351 Numaralı Ocak

Murad Panosyan 6 Mayıs 1892 tarihinde Zonguldak maden sahasının Gökgöl civarında kömür madeni aramak üzere maden idaresine başvurdu. Kendisine 15 Temmuz 1892'de arama izin ruhsatı verildi. Panosyan'ın yaptığı arama sonunda iki kömür madeni bulundu. Ereğli esnafından olan Murad Panosyan, bulduğu kömür madenlerini işletmek üzere Şinork Mihranyan'la ortak oldu. 26 Temmuz 1893 tarihinde verilen üretim tezkiresi ile 351 numaralı ocağı açtılar. Ocağın tamamını 40 hisse itibar ederek,

61 BOA, Y.MTV., Belge No: 309/22.
62 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.300-324.
63 BOA, Y.MTV., Belge No: 306/12
64 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.325-329.
65 BOA, Y.MTV., Belge No: 306/12

yarı yarıya pay sahibi oldular. Kefilleri, İstepan Topçuyan ve madenci Petro oldu[66]. Ocağın bundan sonraki durumu hakkında bilgiye rastlanmamıştır.

352 Numaralı Ocak

Murad Panoysan 6 Mayıs 1892 tarihinde Zonguldak maden sahasının Gökgöl civarında kömür madeni aramak üzere maden idaresine başvurdu. Kendisine 15 Temmuz 1892'de arama izin ruhsatı verildi. Murad Panoysan bulduğu kömür madenlerini işletmek üzere Şinork Mihranyan ile yarı yarıya ortak oldular. 18 Temmuz 1893 tarihinde kömür üretmeye başladılar. Kefilleri, İstepan Topçuyan, madenci Petro ve İhsaniye Şirketi'dir[67]. Sonraki yıllara dair bilgiye rastlanmamıştır.

370 Numaralı Ocak

Kozlu-Zonguldak yolunun altında İncivez'dedir. Ocak, geçmişte Musa oğlu Ali ve ortağı Salih Efendi'nin işletip terk ettiği ocakla Molla Recep ve ortağı Hammal Mehmed'in terk ettikleri ocağın birleştirilmesiyle oluşmuştur. Müzayede ile satılan ocak, 6 050 kuruşa Murad Şaban tarafından alınmıştır. Müzayede ve üretime başlama tarihleri belirlenememiştir. Murad Şaban bu ocağı 40 parça hisse itibar ederek, 10 parçasını kendi elinde bırakmış, 10 hissesini Serkiz Rakıcıyan'a, 10 parçasını Yuan Efendi'ye, beşerden 10 parçasını da Ereğlili Musa ve İbrahim Efendiler'e satmıştır. Bu ortaklar tarafından işletilen ocağın kefilleri, madenci Kasap İsmail Ağa, madenci Ömer Ağa ve madenci Cöbekoğlu Rıza'dır[68]. Bu ortaklarla 23 Nisan 1898 tarihinde yenilenen üretim izin tezkiresi ile üretime devam edilmiştir[69]. Ocağın 1899 malî yılı varidatından (gelir) ödediği vergi 4 752 kuruş, 1904 yıl ödemesi ise 3 060 kuruştur[70].

66 ZKÜ, MİKD, Belge No: 6, 24 Nisan 1308/16, s.3; ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.350.

67 ZKÜ, MİKD, Belge No: 6, 24 Nisan 1308/16, s.3; ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.351.

68 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.369.

69 BOA, Y.MTV., Belge No: 309/22.

70 TTKEDA, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1315, s.172; ZKÜ, Matlubat Defteri Cild-i Sani 1320, Defter No: 98, s.105.

372 Numaralı Ocak

Alacaağzı mevkiinin Köseağzı deresinde madenci Karamahmudzade Halil Bey, İsmail Efendi ve Karamanyan Aram Efendi tarafından açılmıştır. 4 Kasım 1897 tarihinde verilen arama izin tezkiresi ile bulunan kömürün ocağıdır. Ocak 100 parça hisse itibar edilerek 37.5 parçası Halil Bey'in, 37.5 parçası Süleyman Efendi'nin ve 25 parçası Karamanyan Artin Efendi'nin olduğu halde 26 Haziran 1898'de üretim izin tezkiresi verilmiştir. Kefilleri, madenci Yuvan, Gerzeli Hasan ve madenci Murad Şaban'dır. Ancak madenciler 18 ay içinde üretim faaliyetine geçmedikleri için ruhsatları 11 Aralık 1899 tarihinde iptal edilmiştir[71].

373 Numaralı Ocak

Hilmi Beyefendi ve tüccardan Aram Halaçyan Efendi tarafından açılmıştır. Nerede, ne zaman, hangi şartlarla açıldığı ve ne zamana kadar işletildiği belirlenememiştir[72].

2.3. Ticaret Hayatında Birliktelik

Birlikte yaşama sanatına bir örnek de yine Ereğli Kömür Havzası'nın Zonguldak merkezinden. Müslümanlarla gayrimüslimler, ticaret hayatında birlikte yer aldıkları gibi, Zonguldak ticaret odasının 30 Ağustos 1335 (1919) tarihine tesadüf eden birinci intihab (seçim) devrinde oluşan Zonguldak ticaret odası meclisinde de birlikte yer almışlardır. Bu dönemde oda meclisini oluşturan ticaret erbabı şunlardır[73]:

Reis	: Madenci Maksut Bey
İkinci reis	: Tüccardan Bartınlı Kozmides Efendi
Azalar	: Madenci Mihal Hristo Fidis
	Madenci Hoca İstefan Efendi
	Tüccardan Karabet İstanbulluyan Efendi
	Tüccardan Toma Fotyadis Efendi
	Tüccardan Ohannis Hazarbetyan Efendi

71 ZKÜ, Vukuat Defteri, Defter No: 85, s.371.

72 ZKÜ, a.g.d., s.372.

73 Cumhuriyetin 10 Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası, Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, İstanbul 1933, s.49.

Tüccardan Bekir Sıtkı Bey
Tüccardan Heci Antranik Efendi'dir.

İsimlerden de anlaşılacağı gibi 9 üyeli meclisin başkanı ve bir üyesi Müslüman Türk, 7 gayrimüslim üyesinden 4'ü Ermenidir.

29 Mart 1338 (1922) tarihine isabet eden ikinci intihab devri meclisi de şu isimlerden oluşmakta idi[74]:

Reis	: Eski Kastamonu valisi tüccardan İbrahim Bey
İkinci reis	: Hacı Ahmed Alizade Ali Efendi
Birinci muavin	: Tüccardan Alişan Bey
İkinci muavin	: Boyacıoğlu Anesti Efendi
Azalar	: Çakalzade Mehmed Efendi
	Eyüp Çavuşzade Ahmed Efendi
	Tüccardan Yuvan Ağa
	Tüccardan Ohannis Hazarbetyan Efendi
	Hacı Bekirzade Nuri Efendi
	Bodos Antomilidis Efendi
	Hırant Panosyan Efendi
	Kalınoğlu Koço Efendi

Sonuç

Herkes tarafından bilinmektedir ki, Müslüman Türklerin Ermenilerle birlikte yaşama sanatı, Türklerin Anadolu'ya geldikleri 1071 yılına kadar dayanmaktadır. Bu birlikte yaşama sanatı XX. yüzyılın ilk yıllarına kadar uzun süre devam etmiştir. Bu çalışma göstermektedir ki, Müslüman Türkler ve Ermeniler arasındaki birlikte yaşama sanatı bir masal değil önemli bir gerçektir. Ermeniler ve Müslüman Türkler tarafından kurulan maden ortaklıklarında da uyumlu ve barışçıl ortaklıklar söz konusu olmuştur.

Ereğli Kömür Madeni Havzası'nda toplam beş sahada açılan 385 ocaktan 41 adedi, Ermeni madencilerin de içinde yer aldığı madenciler tarafından açılmıştır. Bunlardan 34'ü Müslüman Türk unsurla kurulan or-

74 Cumhuriyetin 10 Yılında Zonguldak..., s.50.

taklıklarla, 4 adedi Ermenilerin kendi aralarında kurdukları ortaklıkla ve bir adedi de bir Ermeni madencinin ferdî girişimleriyle açılmıştır. İki ocak da, içinde Müslüman Türk, Ermeni ve diğer Hıristiyan unsurlardan madenciler olduğu halde oluşturulan ortaklıklarla açılmıştır. Bu örnek açıkça göstermektedir ki, Ermeni madenciler kendi insanlarından ziyade Müslüman Türklerle ortaklık yapmayı tercih etmişlerdir.

Osmanlı toplumunda din, mezhep ve milliyet farkını dikkate almaksızın toplumsal kaynaşma ve yardımlaşmayı gösteren diğer önemli delil, kömür madeni sektöründeki kefalet sistemidir. Osmanlı toplumunun genelinde olduğu gibi madenciler arasında da farklılıklar gözetilmeksizin sosyal birliktelikler ve dayanışmalar gerçekleşmiştir. Bu itibarla madenciler dil, din ve milliyet farkı gözetmeksizin madencilik sektöründe birbirlerine kefil olmuşlardır. Tebliğimizin *II-1. bölümünde* de ifade edildiği gibi, Ereğli Kömür Madeni Havzası'nda madencilik yapmak isteyenlerden kefil istenmekte idi. Bu kefalet senetleri günümüzdeki bankaların teminat mektubu ile aynıdır. Şu anki bankaların teminat mektubu sisteminden farkı, bu kefillik karşılıksız olarak yapılmakta idi. Bu açıdan, sistem Osmanlı toplumunda paylaşma ve yardımlaşmayı göstermesi bakımından önemli bir uygulamadır.

Ermeni ortaklı işletmelerde uyumlu bir ortaklık sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu uyumluluk üretime de yansımış ve zamanla üretimde artışlar olmuştur. 1307 (1891) malî yılı muhasebe kayıtlarına göre üretim faaliyeti bulunmayan Amasra ocakları hariç maden havzasında üretilen kömür toplam 1 043 987 kantardır (104 398.7 ton). 109 086 kantar kömür de mirî ocak tabir edilen devlete ait ocaklardan elde edilmiştir[75]. 1309 (1893) malî yılında beş mevkide üretim yapan 96 adet ocakta toplam 1 726 086 kantar (172 608.6 ton) kömür üretilirken[76], 6 Ekim 1333 (1917) verilerine göre Alacaağzı ve Amasra mevkileri hariç Kilimli, Kozlu ve Zonguldak mevkilerinde işçi eksiği olmaksızın üretim yapan ocakların günlük üretim kapasitesi 1 400 tonu şirket üretimi olmak üzere 2.500 tondur[77].

Ortaklar arasında rastlanan tek uyuşmazlık ortaklardan İstefan Marko'nun ölümü üzerine ortaya çıkan uyuşmazlıktır. Zonguldak'ta 38 numaralı ocağın hissedarlarından Müteveffa İstefan Marko'nun karısı ve yetimleri 20 Haziran 1892 tarihinde, maden idaresine verdikleri dilekçede,

75 ZKÜ, Derdest Defteri 1307, Defter No: 23, s.2-3.
76 BOA, ŞD.Bahriye, Belge No: 8/25, 4. belge.
77 TTKEDA, Matlubat Defteri, Defter No: 8, s.1.

ocağın işletilmesi veya hisselerine isabet eden haklarının kendilerine verilmesi talebinde bulunmaktadırlar[78].

Verilen Ermeni ortaklı veya yalnız Ermeni madenciler tarafından işletilen maden ocaklarının çoğu birer küçük işletme durumunda idi. Ermenilerin de içinde yer aldığı küçük işletmeler, Kömür Havzası'na gelen büyük şirketler karşısında rekabete dayanamayıp birer birer çekilmişlerdir. Bilhassa Fransız sermayeli Ereğli Şirketi, ele geçirdiği Zonguldak limanı ve Liman bağlantılı demiryolu işletmelerini küçük işletmeleri baskı altına almakta kullanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu'nun bazı yerlerinde Ermenilere zorunlu göç uygulamak durumunda kalan Osmanlı hükümeti, Kastamonu vilâyeti dahilinde yer alan Ereğli Kömür Madeni Havzası'nı ve Zonguldak'ı göçten istisna tutmuştur[79].

Günümüzde Ereğli Kömür Madeni Havzası'nda söz etmeye değer bir gayrimüslim varlığı mevcut değildir. Madencilik sektöründe faaliyet gösteren gayrimüslim madencilerden çoğu Ereğli Maden Havzası'na Osmanlı ülkesinin diğer yerlerinden gelmişlerdi. İçlerinde çok sayıda İstanbul'da ikamet eden ticaret erbabı kimseler vardı. Maden sahasına yerleşmiş olan gayrimüslim halklardan Rumlar Lozan Anlaşması ile mübadeleye tâbi tutulurken, bu çalışmanın konusu olan Ermeni madenciler, Cumhuriyet idaresinin izlediği madenleri devletleştirme politikaları sonucu diğer özel sektör gibi madencilik alanından çekildiler[80]. Bir kısmı İstanbul'a, çoğu - üç milyona yakın Türk asıllı diğer Türk vatandaşları gibi yeni iş ve çalışma alanları bulmak ümidi ile- batı ülkelerine göç ettiler.

78 ZKÜ, MİKD, Defter No: 6, 8 Haziran 1308/23 nolu kayıt, s.4.

79 Davut Kılıç, "1915'te Tehcir Edilmeyen Ermeniler", Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri II, ASAM-Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Ankara 2003, s.118.

80 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 30.18.01.01/015.58.1.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi:
Belge No:30.18.01.01/015.58.1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:
Dosya Usulü İrade Tasnifi (DUİT), Belge No: 21/ 2-3.
Y.MTV., Belge No: 309/22.
A.MKT.MHM., Belge No: 372/66, 372/96.
D.DRB.İ., Belge No: 13/22, 13/27.
Hatt-ı Hümayun, Belge No: 197/9882, 20448.A, 240/13417.
Hazine-i Hassa Defterleri, Defter No: 238, 246, 252, 790, 791.
HH.İ., Belge No: 2/24.
HR.MKT, Belge No: 35/53.
MB, Belge No: 6/91;
MV, Belge No: 176/46, 210/7.
ŞD.Bahriye, Belge No: 6/51, 6/57,. 8/25.
Y.EE., Belge No: 109/16.
Y.MTV., Belge No: 306/12, 309/22.
Y.PRK.BŞK., Belge No: 16/31.
Y.PRK.HH., Belge No: 35/86.
Y.PRK.OMZ., Belge No: 3/68.

Türkiye Taşkömürü Kurumu Eğitim Dairesi Arşivi (TTKEDA):
1303 Tarihli Matlubat Defteri.
1315 Tarihli Matbuat Defteri Cild-i Sani.
8 Numaralı Defter

Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Arşivi:
Derdest Defteri 1307, No: 23.
Matlubat Defteri Cild-i Sani 1305, Defter No: 72.
Matlubat Defteri Cild-i Sani 1320, Defter No: 98.
Madenci İsteklerini Kayıt Defteri (MİKD), Defter No: 6.
Vukuat Defteri, Defter No: 85.

Tetkik Eserler ve Makaleler

Cumhuriyetin 10 Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası, Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, İstanbul 1933

İmer, H. Fehmi, Ereğli Maden Kömürü Havzası Tarihçesi, Zonguldak 1944.

Kılıç, Davut, "1915'te Tehcir Edilmeyen Ermeniler", Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri II, ASAM-Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Ankara 2003.

Ökçün, Gündüz, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Maden üretiminde Türk, Azınlık ve Yabancı Payları", Prof. Dr. Yavuz Abadan'a Armağan, Ankara 1969.

Özeken, Ahmet Ali, Zonguldak Kömür Havzası Tarihi, İstanbul 1944.

Savaşkan, Bahri, Zonguldak Maden Kömürü Havzası Tarihçesi, Zonguldak 1993.

Terzi, Arzu T., Hazine-i Hassa Nezareti, TTK Yayını, Ankara 2000.

Tızlak, Fahrettin, "Ereğli Kömür Madeni Nizamnamesi", Belgeler Dergisi, Sayı 23, TTK Yayını, Ankara 1999.

TTK Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, Zonguldak, Belge No: 2262.